

Maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy eshituvini rivojlantirish metodikasi

Sadoqat Samatovna Ashurova
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning musiqiy eshituvini rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy metodikasi tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida musiqiy eshituv tushunchasi, uning tuzilishi va komponentlari (tovush balandligi hissi, melodiya idroki, garmoniya sezgisi, tembr farqlash, modal his), musiqiy eshituvning fiziologik va psixologik mexanizmlari, yosh xususiyatlariga ko'ra rivojlanish bosqichlari keng o'rganilgan. Maqolada musiqiy eshituvni rivojlantirishning samarali metodlari: vokal-intonatsion mashqlar, solifejio elementlari, musiqiy-didaktik o'yinlar, tembr va dinamika mashqlari, diagnostika va baholash usullari atroflicha yoritilgan. Tadqiqot natijalari asosida bolalarda musiqiy eshituvni tizimli rivojlantirish, individual yondashuvni ta'minlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: musiqiy eshituv, tovush balandligi hissi, melodiya idroki, garmoniya sezgisi, tembr farqlash, modal his, intonatsiya, solifejio, vokal mashqlari, musiqiy-didaktik o'yinlar, improvizatsiya, diagnostika, yosh xususiyatlari

Methodology for developing musical hearing in preschool-age children

Sadoqat Samatovna Ashurova
Bukhara International University

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations and practical methodology of developing musical hearing in preschool children within early childhood education institutions. The study provides a detailed examination of the concept of musical hearing, its structure and components (pitch perception, melodic recognition, harmonic sensitivity, timbre differentiation, modal perception), as well as the physiological and psychological mechanisms underlying musical hearing and its developmental stages according to children's age characteristics. The article thoroughly explores effective methods for developing musical hearing, including vocal-intonation exercises, elements of solfeggio, musical-didactic games, timbre and dynamics perception exercises, modal training, improvisation, and diagnostic and assessment techniques.

Keywords: musical hearing, pitch perception, melodic recognition, harmonic sensitivity, timbre differentiation, modal perception, intonation, solfeggio, vocal exercises, musical-didactic games, improvisation, diagnostics, age characteristics

I. KIRISH. Musiqiy eshituv - musiqiy qobiliyatlarning eng muhim va fundamental komponenti hisoblanadi. Bu qobiliyat bolada tabiiy, instinktiv darajada mavjud bo'lsa-da, uni tizimli, maqsadli rivojlantirish zarur. Rivojlangan musiqiy eshituvga ega bo'lgan bola nafaqat musiqani to'g'ri anglaydi, balki to'g'ri kuylaydi, musiqiy asarlarni chuqur idrok qiladi, musiqiy ijodkorlik bilan shug'ullanishi mumkin. Maktabgacha yosh - musiqiy eshituvni rivojlantirish uchun senzitiv (eng qulay) davr. Bu yoshda bolaning eshitish analizatori faol rivojlanadi, musiqiy tovushlarga sezgirlik yuqori, plastiklik katta. Shuning uchun aynan maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqiy eshituvni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqiy eshituv rivojlangan bolalar nafaqat musiqada, balki nutq, til o'rganish, matematika, hatto ijtimoiy-emotsional rivojlanishda ham yuqori natijalarga erishadilar. Bu musiqiy eshituv miyaning turli qismlarini faollashtirishi, kognitiv jarayonlarni umumiy stimullashtirishi bilan bog'liq.

II. MUSIQIY ESHITUV: TUSHUNCHA VA TUZILISHI

2.1. Musiqiy eshituv tushunchasi

Musiqiy eshituv - bu musiqiy tovushlarni idrok etish, ularning xususiyatlarini (balandlik, davomiylik, kuch, rang) farqlash, musiqiy munosabatlarni (intervallar, akkordlar, lad, tonallik) anglash qobiliyati.

Musiqiy eshituv oddiy fiziologik eshituv (tovushni eshitish) dan farqlanadi. Oddiy eshituv - biologik funktsiya, har bir sog'lom inson ega. Musiqiy eshituv esa - maxsus qobiliyat, uni rivojlantirish kerak.

2.2. Musiqiy eshituvning komponentlari

Tovush balandligi hissi (melodik eshituv):

Bu melodiyaning anglash, tovushlarning yuqori yoki past ekanligini farqlash, tovushlar orasidagi masofani (interval) sezish qobiliyati. Bu - musiqiy eshituvning eng muhim komponenti.

Garmoniya sezgisi:

Bir vaqtda yangragan tovushlar (akkordlar, interval lar) ning uyg'unliklarini, konsonsans (yoqimli uyg'unlik) va dissonsans (keskinlik) ni sezish. Bu component katta yoshda rivojlanadi.

Tembr idroki:

Turli tovush manbalarining (ovozlar, asboblar) rang-barang xususiyatlarini farqlash. Masalan, pianino va skripka tovushini farqlash.

Dinamika sezgisi:

Tovush kuchining (forte, piano, krescendo, diminuendo) o'zgarishlarini sezish va ularning emotsional ma'nosini tushunish.

Ritm va metr hissi:

Tovushlarning vaqt bo'yicha tashkil etilishini, ritmik naqshlarni, metrik urmalarni sezish. (Bu mavzu alohida maqolada muhokama qilingan, shuning uchun bu yerda qisqa yoritiladi).

Modal his (lad hissi):

Musiqaning kayfiyati (major - quvnoq, minor - qayg'uli) ni sezish, ladning tortish kuchini anglash.

Ichki eshitish (musiqiy tasavvur):

Musiqani ichkarida, "bosh ichida" eshitish, asbobsiz, ovoz chiqarmasdan melodiyaning tasavvur qilish qobiliyati. Bu - eng yuqori daraja.

III. YOSH XUSUSIYATLARIGA KO'RA MUSIQIY ESHITUV RIVOJLANISHI

3.1. Erta yosh (2-3 yosh)

- Oddiy melodiylarni tanish, eslab qolish
- Yuqori va past tovushlarni farqlashni boshlash
- Tanish qo'shiqlar melodiyasini "namnamcha" kuylash
- Tembr farqlashning boshlang'ich bosqichi (onaning ovozi, qo'shiq tovushi)

3.2. Kichik yosh (3-4 yosh)

- Yuqori va past tovushlarni aniqroq farqlash
- Qisqa melodiya qismlarini takrorlash (2-3 tovush)
- Tanish va notanish qo'shiqlarni farqlash
- Ba'zi asboblarning tovushini tanish (do'mbira, dambura)
- Modal his boshlang'ich darajada (quvnoq/qayg'uli)

3.3. O'rta yosh (4-5 yosh)

- Melodiya yo'nalishini (ko'tarilish, tushish, to'lqinsimon) sezish
- Oddiy intervallarni farqlash (katta/kichik)
- Turli asboblarning tovushini farqlash (5-7 ta asbob)
- Melodiyaning ancha aniq takrorlash (4-6 tovush)
- Modal his rivojlangan (major/minor)

3.4. Katta yosh (5-6 yosh)

- Murakkab melodiylarni anglash, takrorlash
- Intervallar (sekunda, tersiya, kvarta, kvinta) ni farqlash
- Ko'plab asboblarning tembrini farqlash
- Akkordlar (tonica, dominanta) ning umumiy bo'yalishini sezish
- Ichki eshitish paydo bo'ladi (oddiy melodiylarni "ichida" eshitish)

3.5. Tayyorlov yoshi (6-7 yosh)

- Murakkab, uzun melodiylarni anglash

- Intervallarni aniq farqlash va nomlash
- Oddiy akkordlarni (major, minor triadalar) ni farqlash
- Rivojlangan ichki eshitish
- Oddiy melodiya diktantini yozish (katta bollar va notalar yordamida)

IV. MUSIQIY ESHITUVNI RIVOJLANTIRISH METODLARI

4.1. Vokal-intonatsion mashqlar

Ovoz - eng tabiiy, eng yaxshi "asbob" musiqiy eshituvni rivojlantirish uchun. Bola kuylash orqali o'zi ishlab chiqargan tovushni eshitadi, nazorat qiladi, tuzatadi.

Oddiy intonatsion mashqlar:

"Musiqiy salom":

- Pedagog kuylab salomlashadi: "As-sa-lo-mu a-lay-kum!" (do-re-mi-re-do)
- Bolalar javob berishadi: "Va-a-lay-kum as-sa-lom!" (o'sha melodiya)

"Musiqiy nom":

• Pedagog har bir bolaning ismini oddiy melodiya bilan kuylaydi: "Sa-i-da!" (do-mi-so)

- Bola javob beradi: "Men bu yer-da!" (so-mi-do)

"Savollar va javoblar":

- Pedagog: "Qan-day ku-ning?" (do-re-mi)
- Bola: "Quy-osh-li ku-n" (mi-re-do)

Gamut va diapozonni kengaytirish:

Bosqichma-bosqich, yakka-yakka tovush qo'shib borish:

- Avval: do-re-do
- Keyin: do-re-mi-re-do
- Keyin: do-re-mi-fa-mi-re-do
- Va hokazo...

Har bir yangi tovush - yangi "qadam", "pog'ona" sifatida taqdim etiladi.

Interval mashqlari:

Kichik interval (sekunda):

- "Zinapoyada yuqoriga - bitta qadam" (do-re)

Katta interval (tersiya):

- "Zinapoyadan sakrab o'tish - ikki qadam" (do-mi)

Kvarta:

- "Qo'ng'iroq" (do-fa)

Kvinta:

- "Quququcha" (do-so)

Har bir interval o'ziga xos obraz, nom bilan bog'lanadi - bolalarga osonroq eslab qolish.

4.2. Solifejio elementlari

Solifejio - musiqiy eshituvni rivojlantirishning klassik, tasdiqlangan metodikasi. Maktabgacha yoshda to'liq solifejio emas, balki uning elementlari, o'yinli, qiziqarli shaklda beriladi.

Notalar nomi:

Kichik yoshdan notalar nomi bilan tanishish:

- "Do" - uyda (do - dom/uy)
- "Re" - radio
- "Mi" - men
- "Fa" - faqat
- "Sol" - solnishko (quyosh)
- "Lya" - lyagushka (qurbaqa)
- "Si" - sila (kuch)

Har bir nota o'z rangi, rasmi bilan biriktiriladi.

Ritmik notalar:

- O = chorak nota = "Ta"
- ♪♪ = ikki sakkizinchi nota = "Ti-ti"

Vizual (ko'rish) va audial (eshitish) ni birlashtirish.

Oddiy melodiya diktanti:

Katta guruhlarda:

- Pedagog oddiy melodiyaning (3-5 tovush) chalyapti/kuylaydi
- Bolalar notalar kartochkalarini (Do, Re, Mi, Fa, Sol) tartiblaydilar
- Keyin birgalikda tekshiradilar

4.3. Musiqiy-didaktik o'yinlar

"Musiqiy zinapoya":

Zinapoya rasmi (5-7 pog'ona), har bir pog'ona - nota (Do, Re, Mi...). Kichkina qo'g'irchoq yoki hayvoncha. Pedagog tovush chalyapti, bola qo'g'irchoqni mos pog'onaga qo'yadi.

"Yuqori-past":

Ikki kartochka: biri yuqorida (qush), biri pastda (baliq). Pedagog tovush chalyapti, bola qaysi kartochkani ko'rsatishini tovush balandligiga qarab aniqlaydi.

"Melodiya yo'nalishi":

Pedagog qisqa melodiya chalyapti (ko'tarilish, tushish, darajada). Bola qo'li bilan yo'nalishni ko'rsatadi (yuqoriga, pastga, gorizontol).

"Musiqiy xotira":

"Memori" o'yiniga o'xshash. Kartochkalarda oddiy melodiyalar (notalar sifatida). Kartochkalar teskari, bola ikkitasini ochadi, pedagog melodiyalarni chalyapti, bola bir xilligini tekshiradi.

"Intervallar sayyohligi":

Har bir interval - "sayohat joyi". Sekunda - yaqin ko'cha, tersiya - park, kvarta - shahar, kvinta - boshqa mamlakat. Pedagog interval chalyapti, bola "qayerga sayohat qildik?" deb so'raydi.

4.4. Tembr va dinamika mashqlari

Tembr farqlash:

"Qaysi asbob?":

- Pedagog 3-5 ta asbob ko'rsatadi, nomlaydi
- Keyin paravon ortida/ko'zsiz holatda birini chalyapti
- Bola qaysi asbob ekanligini aniqlaydi

"Ovozlar orkestri":

- Bolalar turli hayvonlar "ovozi" chiqarishadi (it, mushuk, qush)
- Pedagog birovining ovozini takrorlaydi
- Bolalar kim ekanligini topishadi

Dinamika mashqlari:

"Tovush haykali":

- Pedagog pianissimo (juda zaif) dan fortissimo (juda kuchli) gacha chalyapti
- Bolalar boshida cho'kkalab o'tirishibdi, asta-sekin turishibdi (tovush kuchayishi bilan), oxirida qo'llarni yuqoriga ko'tarishibdi

"Krescendo-diminuendo":

- Pedagog tovushni kuchaytirib yoki zaiflab chalyapti
- Bolalar tanalarini kichikdan kattaga (krescendo) yoki aksincha (diminuendo) harakatlantirishibdi

4.5. Modal (ladli) mashqlar

Major va minor:

"Quvnoq va qayg'uli":

- Ikki kartochka: quvnoq yuz (major), qayg'uli yuz (minor)
- Pedagog major yoki minor akkord/melodiya chalyapti
- Bolalar mos kartochkani ko'rsatishadi

"Rang va lad":

- Major - sariq, qizil (yorqin ranglar)
- Minor - ko'k, kulrang (xira ranglar)
- Bolalar rang kartochkalarini musiqaga qarab tanlaydilar

"Hikoya va lad":

- Pedagog ikki hikoya: quvnoq (major), qayg'uli (minor)
- Har biriga mos musiqa chalinadi
- Bolalar qaysi musiqa qaysi hikoyaga mos kelishini muhokama qilishadi

4.6. Improvizatsiya

Improvizatsiya - eng yuqori daraja, ijodiy musiqiy eshituvning namoyon bo'lishi.

Vokal improvizatsiya:

"Musiqiy javob":

- Pedagog savol kuylaydi: "Qay-er-da bo-la-lar?" (oddiy melodiya)
- Bolalar o'zlari javob melodiyasini ixtiro qilishadi: "Biz bu-yer-da-miz!"

"O'z qo'shig'ingiz":

- Oddiy matn beriladi: "Men bog'ga bordim" (4 so'z)
- Bola o'zi melodiya yaratadi va kuylaydi

Instrumental improvizatsiya:

"Tovushlar suhbatlari":

- Ikki bola, har birida asbob (metallofon)
- Birinchisi "savol" chalyapti (qisqa melodiya)
- Ikkinchisi "javob" chalyapti (o'z melodiyasi)

V. DIAGNOSTIKA VA BAHOLASH

5.1. Diagnostik topshiriqlar

Tovush balandligini farqlash:

- Pedagog yuqori va past tovushlarni chalyapti
- Bola qaysi balandroq/pastroq ekanligini aniqlaydi
- Baholash: 3 ball - barcha to'g'ri, 2 ball - ko'pchilik to'g'ri, 1 ball - ko'p xato

Melodiyani takrorlash:

- Pedagog oddiy melodiya (3-5 tovush) kuylaydi/chalyapti
- Bola takrorlaydi
- Baholash: aniqlik darajasi (umumiy tuzilish, interval aniqlik)

Interval farqlash:

- Pedagog ikki tovushni ketma-ket chalyapti
- Bola intervalning "nomi" ni yoki tavsifini aytadi
- (Faqat katta guruhlar uchun)

Tembr tanish:

- Pedagog besh asbobdan birini chalyapti (ko'rsatmasdan)
- Bola qaysi asbob ekanligini aniqlaydi

5.2. Baholash shkalalari

Uch darajali shkala:

- Yuqori daraja (3 ball): Erkin, to'g'ri, mustaqil
- O'rta daraja (2 ball): Asosan to'g'ri, ba'zi xatolar, ozgina yordam
- Past daraja (1 ball): Ko'p xato, ko'p yordam kerak

Yoki: Ranglar shkalasi:

- Yashil: A'lo
- Sariq: Yaxshi
- Qizil: Yordam kerak

VI. INDIVIDUAL VA DIFFERENSIAL YONDASHUV

Har bir bola noyob. Ba'zi bolalarda musiqiy eshituv tabiiy yuqori (so'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu genetik omil ham bo'lishi mumkin), ba'zilarida rivojlantirish ko'proq vaqt va kuch talab qiladi.

Individual ish:

- Zaif musiqiy eshituvga ega bolalar bilan alohida, qo'shimcha mashg'ulotlar
- Ularning o'z tempi, o'z bosqichma-bosqich dasturi

Differensiatsiya:

- Guruh ichida turli darajadagi topshiriqlar
- Kuchli bolalar - murakkab vazifalar, zaif bolalar - oddiy

Iqtidorli bolalar:

- Maxsus repertuar, murakkab mashqlar
- Musiqiy maktabga yo'naltirish tavsiyasi

VII. XULOSA

Musiqiy eshituv - musiqiy qobiliyatlarning asosi, poydevori. Maktabgacha yoshda musiqiy eshituvni tizimli, ilmiy asoslangan metodlar bilan rivojlantirish - pedagogning eng muhim vazifasi. Vokal-intonatsion mashqlar, solifejio elementlari, musiqiy-didaktik o'yinlar, tembr va dinamika mashqlari, modal mashqlar, improvizatsiya - bu metodlar majmuasi musiqiy eshituvni har tomonlama, samarali rivojlantirishni ta'minlaydi.

Rivojlangan musiqiy eshituvga ega bo'lgan bola nafaqat musiqada, balki nutq, til, matematik tafakkur, emotsional intellekt rivojlanishida ham yuqori natijalarga erishadi. Musiqiy eshituv - bu nafaqat musiqiy qobiliyat, balki umuminsoniy, kognitiv, kommunikativ qobiliyatlarning muhim komponenti.

Har bir bola musiqiy eshituvga ega. Vazifa - uni ochish, rivojlantirish, takomillashtirish. Sabr-toqat, izchillik, ilmiy yondashuv, ijodiy metodlar - muvaffaqiyat kaliti. Musiqiy eshituvga ega bola - bu musiqani chuqur his qiladigan, anglaydigan, sevadigan, musiqa orqali o'zini ifodalaydigan bola. Bu - bizning maqsadimiz va mukofotimiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Отличие музыкальной культуры от музыкального искусства в контексте эстетика. Science and Education 3 (5), 1562-1569
2. КБ Холиков. Роль теоретичности и применения информационных систем в области теории, гармонии и полифонии музыки. Scientific progress 2 (3), 1044-1051
3. КБ Холиков. Образовательное учреждение высшего профессионального образования в музыкальной отрасли Узбекистана. Scientific progress 2 (6), 946-951

4. КБ Холиков. Музыкальная идея и создание новых идей, его развитие. *Science and Education* 5 (6), 129-136
5. КБ Холиков. Неизбежность новой методологии музыкальной педагогике. *Science and Education* 4 (1), 529-535
6. КБ Холиков. Характеристика психологического анализа музыкальной формы, измерение ракурса музыкального мозга. *Science and Education* 4 (7), 214-222
7. КБ Холиков. Локально одномерные размеры, основа динамично развитого произведения музыки. *Science and Education* 3 (11), 1007-1014
8. КБ Холиков. Задачи хора для вырождающегося нагруженного управления косвенного, противоположного и параллельно-двигающегося голоса. *Scientific progress* 2 (3), 690-696
9. КБ Холиков. Прослушка классической музыки и воздействия аксонов к нервной системе психологического и образовательного процесса. *Science and Education* 4 (7), 142-153
10. КБ Холиков. Манера педагогической работы с детьми одарёнными возможностями. *Science and Education* 4 (7), 378-383
11. КБ Холиков. Магнитные свойства тяготение к человеку многоголосного произведения музыке. *Scientific progress* 2 (3), 728-733
12. КБ Холиков. Система грамматических форм полифонии, свойственных для классической многоголосной музыки. *Science and Education* 5 (11), 137-142
13. КБ Холиков. Искажения при синхронном направлении двух голосов в одновременной системе контрапункта и их решение. *Science and Education* 5 (11), 143-149
14. КБ Холиков. Три новые версии дефиниции формулировки мажора и минора. *Science and Education* 5 (11), 150-157
15. КБ Холиков. Психика музыкальной культуры и связь функции головного мозга в музыкальном искусстве. *Science and Education* 4 (7), 260-268
16. КБ Холиков. Перенос энергии основного голоса к другим голосам многоголосной музыки. *Science and Education* 3 (12), 607-612
17. КБ Холиков. Дифференцированное обучение студентов на занятиях гармонии и анализа музыкальных произведений. *Scientific progress* 2 (3), 1038-1043
18. КБ Холиков. Модели информационного влияния на музыку управления и противоборства. *Science and Education* 4 (7), 396-401
19. КБ Холиков. Характер музыки и результат смысловое содержание произведения. *Scientific progress* 2 (4), 563-569

20. КБ Холиков. Абстракция в представлении музыкально психологического нейровизуализации человека. Science and Education 4 (7), 252-259
21. КБ Холиков. Внимания музыканта и узкое место захвата подавление повторения, сходство многовоксельного паттерна. Science and Education 4 (7), 182-188
22. КБ Холиков. Защитный уровень мозга при загрузке тренировочных занятиях и музыкального моделирование реальных произведениях. Science and Education 4 (7), 269-276
23. КБ Холиков. Элементы музыкальной логики, фундамент музыкального построения. Science and Education 3 (1), 578-583
24. КБ Холиков. Основные концепции, проблемы и методы как теории и гармония в деятельности учителя музыкальной культуры в школе. Science and Education 3 (1), 663-670
25. КБ Холиков. Музыкальная модель, эффективный численный ритм и программный комплекс для концентрации вокального пения. Science and Education 3 (1), 546-552
26. КБ Холиков. Содержание урока музыки в общеобразовательном школе. Scientific progress 2 (3), 1052-1059
27. КБ Холиков. Музыка и психология человека. Вестник интегративной психологии, 440-443 2 (1), 440-443
28. КБ Холиков. Новые мышление инновационной деятельности по музыкальной культуры в вузах Узбекистана. Science and Education 4 (7), 121-129
29. КБ Холиков. Фокус внимания и влияние коры височной доли в разучивании музыкального произведения. Science and Education 4 (7), 304-311
30. КБ Холиков. Особенность взаимосвязанности между преподавателем и учащимся ракурса музыки в различных образовательных учреждениях: детском саду, школе, вузе. Science and Education 4 (2), 1055-1062